

**Dąbrowski, Paweł / Krzyżanowska,
Monika / Szczurowski, Jacek**

**Analiza antropologiczna szczątków
kostnych z cmentarzyska gockiego w
Masłomęczu (stan. 15) - sezon 1998**

Archeologia Polski Środkowowschodniej 4, 135-138

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

PAWEŁ DĄBROWSKI, MONIKA KRZYŻANOWSKA, JACEK SZCZUROWSKI

ANALIZA ANTROPOLOGICZNA SZCZĄTKÓW KOSTNYCH Z CMENTARZYSKA GOCKIEGO W MASŁOMĘCZU (STAN. 15) – SEZON 1998

Już od ponad dwudziestu lat cmentarzysko w Masłomęczu, z racji wielokulturowego charakteru społeczności użytkującej nekropolię, niekonwencjonalnego rozplanowania grobów oraz obecności pochówków częstkowych, budzi żywe zainteresowanie badaczy (Kokowski 1997). Bogate materiały pozyskane w czasie prac wykopaliskowych stwarzają możliwość przeprowadzenia wnikliwych badań interdyscyplinarnych, wśród których analizy antropologiczne pozwalające na ocenę warunków życia zajmują poczytne miejsce. Od sześciu lat, na zaproszenie kierującego wykopaliskami dr hab. A. Kokowskiego, aktywny udział w pracach eksploracyjnych biorą pracownicy i studenci Zakładu Antropologii Uniwersytetu Wrocławskiego.

W kolejnym sezonie badawczym (1998) poddano analizie szczątki kostne pochodzące z 25 grobów szkieletowych. Szczegółowo zinwentaryzowano i częściowo zrekonstruowano materiał kostny. Określono stan zachowania, płeć i wiek szkieletów oraz wykonano pomiary najlepiej zachowanych kości długich. Ponadto oceniono stan zachowanych fragmentów aparatu żucia, a także zmiany paleopatologiczne widoczne na niektórych kościach.

Płeć szkieletów określono na podstawie cech kości miedniczych, kości krzyżowej i czaszki, zaproponowanych przez Acsádi, Nemeskéri (1970) i Ubelakera (1978). Uwzględniono również ogólną masywność szkieletu postkranialnego. Wiek szczątków określono analizując zaawansowanie procesów ostryfikacyjnych w kościach długich, obliterację szwów czaszkowych i stopień starcia koron zębowych (Lovejoy 1985; Krogman, Iscan 1986). Liczebności szkieletów męskich, żeńskich i dziecięcych oraz poszczególnych klas wieku przedstawia tabela 1.

Tab. 1. Płeć i wiek szczątków kostnych ze stanowiska Masłomęcz 15 (sezon 1998).

Płeć	Wiek					Łącznie
	<i>infans</i>	<i>adultus</i>	<i>adultus maturus</i>	<i>maturus</i>	nieokr. dorośli	
męska	–	1	1	1	3	6
żeńską	–	2	1	1	2	6
nieokreśl.	5	1	–	–	7	13
Łącznie	5	4	2	2	12	25

Na zły stan zachowania kości z cmentarzyska w Masłomęczu, wynikający z warunków glebowych i związane z nim trudności badawcze, zwracano już wielokrotnie uwagę (Dąbrowski, Szczurowki 1995, 1996; Szczurowski 1997a, 1997b). Również w tym sezonie wykopaliskowym natrafiono na szczątki o bardzo złym stanie zachowania. W 12 grobach (48%) nie udało się określić wieku szkieletów, zaś w 8 grobach (32%) silne uszkodzenia kości uniemożliwiły ocenę płci szkieletów osobników dorosłych. W 11 grobach (44%) znaleziono bardzo źle zachowane czaszki a w 10 (40%) niewielkie ułamki. Mimo, że uzębienie zachowuje się najlepiej spośród całego szkieletu to jednak liczne uszkodzenia we fragmentach łuków zębodołowych i dość duże rozdrobnienie szczątków aparatu żucia utrudniały niektóre badania. Do analizy paleostomatologicznej nadawały się szczątki pochodzące z 7 pochówków. Zwykle obserwowano połamane kości szczękowe (3 przypadki) oraz fragmenty trzonów żuchw z uszkodzonymi blaszkami łuków zębodołowych (4 przypadki). W jednym przypadku (nr 431) zbadano dobrze zachowaną żuchwę (tab. 2). Łącznie przebadano 53 zęby w tym 4 mleczone. W zębodołach tkwiło 47 zębów, a luzem wokół kostnych fragmentów spoczywało 16 zębów. Próchnicę zębów stwierdzono na koronach 20 zębów zwykle umiejscowioną przyszyjowo lub na powierzchniach stycznych. W jednym przypadku odnotowano zmiany dystroficzne łuku zębodołowego żuchwy (nr. 431). Również w pojedynczym przypadku odnotowano hypoplazję szkliwa oraz apozycję szkliwa w postaci „kropli” na cemencie korzeniowym (nr 426). W dwóch przypadkach kamieniowi nazebnemu i próchnicy głębokiej towarzyszyły niewielkie przetoki zębodołowe (nr 461 i 463) (tab. 3).

Analiza zaburzeń patologicznych, dokonana za Gładykowską-Rzeczycką (1989) pozwoliła wyodrębnić na szkieletach kilku osobników defekty rozwojowe oraz zmiany degeneracyjne, a także oznaki chorób układowych. Podobnie jak we wcześniejszym opracowaniu dotyczącym przypadków zmian patologicznych wśród ludności gockiej z Gródka nad Bugiem (Dąbrowski, Krzyżanowska 1997), również wśród osobników ze stanowiska Masłomęcz 15 najczęściej obserwowano zmiany wrodzone i rozwojowe. Manifestowały się jako dwuczęściowe dołki stawowe górne w kręgach szczytowych (np. grób nr 409), kostki wstawne w szwie węglowym (grób nr 463), blok kręgów szyjnych C2 i C3 (grób nr 433),

Tab. 2. Stan zachowania fragmentów narządu żucia ze stanowiska Masłomęcz 15/98.

Numer grobu	Płeć	Wiek	Stan zachowania
426	nieokreślona	<i>infans I</i>	2 fragmenty kości szczękowych, uszkodzone; fragment trzonu (prawa strona) żuchwy; 4 mleczne zęby luzem
431	męska	<i>juvenis/adultus</i>	żuchwa, niewielkie uszkodzenie brzegu łuku zębodołowego, 16 zębów w zębodołach
432	męska	<i>adultus (?)</i>	niewielki fragment trzonu żuchwy bez zębodołów; 2 stałe zęby luzem
433	męska	<i>adultus</i>	odłamki blaszek łuku zębodołowego; 4 stałe zęby luzem
441	żeńską	<i>adultus</i>	fragment trzonu żuchwy z uszkodzonym łukiem zębodołowym; 2 stałe zęby luzem
461	żeńską	<i>maturus</i>	połamany trzon żuchwy; fragment prawej gałęzi żuchwy; fragment kości szczękowych; 15 zębów w zębodołach
463	żeńską	<i>adultus</i>	zachowana prawa kość szczękowa; 6 zębów w zębodołach; 2 zęby luzem

Tab. 3. Schorzenia narządu żucia odnotowane na materiale kostnym ze stanowiska Masłomęcz 15/98.

Nr grobu	Płeć	Wiek	Rodzaj schorzenia
426	nieokreślona	<i>Infans I</i>	perła szkliva na M1 szczęki; hypoplazja szkliva na obu kłach
431	męska	<i>juvenis/adultus</i>	dystrofia blaszek zębodołowych w obrębie uzębienia przedniego; plamy próchnicowe na 4 zębach; próchnica głęboka na prawym M1 przyszykowo po stronie językowej
432	męska	<i>adultus (?)</i>	próchnica średnia na powierzchniach stycznych p1 i p2 żuchwy; kamień nazębny przyszykowy
433	męska	<i>adultus</i>	próchnica średnia na powierzchniach stycznych M1 żuchwy
441	żeńską	<i>adultus</i>	próchnica przyszykowa średnia na kle oraz na M1; kamień poddziąsłowy; ślad po ropniu na trzonie żuchwy
461	żeńską	<i>maturus</i>	kamień nazębny wokół zębów przedtrzonowych i trzonowych; próchnica głęboka na powierzchni stycznej M1 żuchwy; średnia na powierzchniach żucia M1 i M3; przetoka zębodołowa między M1 i M2 prawej połowy żuchwy
463	żeńską	<i>adultus</i>	próchnica powierzchniowa na kle i przedtrzonowcach w prawej kości szczękowej; głęboka na powierzchni stycznej p2; niewielka przetoka poniżej p2; kamień naddziąsłowy

asymetrycznie ukształtowane powierzchnie stawowe tylne kości łódkowatych (grób nr 430) oraz niedorozwoje kości łódkowatych i piętowych (groby nr 430, 431, 432).

Istotne miejsce zajęły zmiany zniekształcające kręgosłupa spowodowane nadmiernym przeciążeniem. Występowały one jako wyrośla kostne położone wzdłuż brzegów powierzchni stawowych trzonów kręgów piersiowych i lędźwiowych (osteofity) (groby nr 433, 464), które należą do najczęściej obserwowanych schorzeń zwyrodnieniowo-zniekształcających (Gładkowska-Rzeczycka 1978). Ponadto zaobserwowano zmiany degeneracyjne na powierzchniach stawowych guzków żeber od II do X pary (grób nr 439); nadmiernie rozwinięte wyrostki żebrowe kręgów lędźwiowych (grób nr 464) a także silnie spłaszczone fragmenty trzonów ostatnich kręgów odcinka przedkrzyżowego kręgosłupa (grób nr 432).

Odnutowano również oznaki występowania zmian powstałych w efekcie niedoboru żelaza i witaminy A. Wśród nich często obserwowano przerost warstwy gąbczastej w stropie oczodołów (*cibra orbitalis*) (groby nr 441, 468) oraz zniekształcone krzywiczno nasady bliższe kości przedramienia (grób nr 432).

Mimo złego stanu zachowania szkieletów możliwe było zmierzenie największej długości (M1) kości ramiennej, łokciowej, promieniowej i udowej oraz całkowitej długości (M1) kości piszczelowej 4 szkieletów męskich, 3 żeńskich i 2 nieokreślonych. Pomiary wykonano dwukrotnie zgodnie z zaleceniami metodycznymi Martina i Sallera (1988). Zrekonstruowano przyżyciową wysokość ciała 7 szkieletów odnosząc ich wartość do tablic Trotter i Glaser (1952) (tab. 4). Korzystając z zaproponowanej przez Strzałko i in. (1972) metody rekonstrukcji wysokości ciała na podstawie pomiarów fragmentów kości odtworzono przyżyciową wysokość ciała 3 gorzej zachowanych szkieletów: 2 męskich (nr 431, 432) i żeńskiego (nr 463) (tab. 5). Uzyskane wyniki odpowiadają poprzednim obserwacjom tej cechy, będącej obok innych dobrym „barometrem” warunków bytowych (Wiercińska 1980) w populacji masłomęckiej. Zdaniem Szczurowskiego (1997a) obie płcie charakteryzuje średnioroślność (ok. 50% przypadków), duży jest również odsetek osobników wysokorostłych.

Praktyki rozkawałkowania zwłok polegające na dekapitacji, usunięciu górnej lub dolnej kończyny a na-

Tab. 4. Wartości pomiarów [mm] dobrze zachowanych kości długich i odtworzona przyżyciowa wysokość ciała szkieletów z Masłomącza (stan. Masłomęcz 15 – sezon 1998).

Nr grobu	Płeć	<i>humerus</i> [mm]	<i>ulna</i> [mm]	<i>radius</i> [mm]	<i>femur</i> [mm]	<i>tibia</i> [mm]	wysokość ciała
433	męska	–	237 (P.) 242 (L.)	216 (L.)	–	316 (P.)	161
439	męska	–	–	258 (P.)	454 (P.)	362 (P.) 360 (L.)	171
445	męska	–	–	–	452 (P.)	362 (P.) 365 (L.)	170
464	męska	333 (P.) 332 (L.)	281 (L.)	255 (P.)	447 (P.) 449 (L.)	–	172
436	żeńską	286 (P.)	–	–	–	–	154
441	żeńską	298 (L.)	–	–	–	–	158
461	żeńską	308 (P.) 302 (L.)	–	–	–	–	160
417	nieokreślona	328 (P.)	–	–	–	–	–
430	nieokreślona	–	–	–	–	346 (P.)	–

(P.) – kość prawa; (L.) – kość lewa.

Tab. 5. Przybliżona przyżyciowa wysokość ciała odtworzona na podstawie pomiarów fragmentów kości długich – stan. Masłomęcz 15; sezon 1998.

Nr grobu	Płeć	Pomiary [mm]				Kategoria wysokości ciała
		śr. górno-dolna głowy k. udowej	grubość szyjki k. udowej	szer. błoczka k. ramiennej	śr. głowy k. promieniowej	
431	męska	43 (P.)	28 (P.)	26 (P.)	21 (P.)	średni 160-170 cm
		43 (L.)	28 (L.)	25 (L.)	21 (L.)	
432	męska	51 (P.)	33 (P.)	–	–	wysoki 171-175 cm
		50 (L.)	34 (L.)	–	–	
463	żeńską	44 (P.)	29 (P.)	–	–	średni 155-159 cm
		44 (L.)	29 (L.)	–	–	

(P.) – kość prawa; (L.) – kość lewa.

wet całej połowy ciała, umieszczanie w obrębie jednej jamy grobowej pochówków cząstkowych kilku osobników, wtórne pochówki szczątków jednego osobnika w kilku jamach grobowych są typowe dla obrządku pogrzebowego obserwowanego na cmentarzysku w Masłomęczu i opisywane były wielokrotnie (Malinowski 1989; Rutkowska 1989; Kokowski 1995; Dąbrowski, Szczurowski 1995, 1996; Szczurowski 1997b). Podobnie w tym sezonie stwierdzono, że 2 groby zawierały pochówki cząstkowe. Grób nr 439 zawierał kompletny szkielet mężczyzny i wtórnie umieszczoną w obrębie jamy grobowej kość piszczelową dziecka. Grób nr 449 zawierał szkielet kobiety, z którego najprawdopodobniej wtórnie usunięto kości obu kończyn górnych i stóp.

Obok pochówków cząstkowych inną cechą obrządku pogrzebowego praktykowanego przez Gotów z Masłomęczu było sporadyczne składanie do jam grobowych szczątków zwierzęcych, najprawdopodobniej w charakterze ofiarnym (Nadachowski, Wolsan 1989; Szyndlar 1989; Dąbrowski, Szczurowski 1995, 1996; Szczurowski 1997b). W badanym materiale pojedyncze kości zwierzęce znaleziono w 6 grobach (nr 409, 426, 431, 439, 444, 449).

Niewielka liczba analizowanych szczątków kostnych nie pozwala wnioskować o biologicznym charakterze całej populacji masłomęckiej, dlatego opracowanie to jest jedynie przyczynkiem do pełnej nanalizy antropologicznej planowanej po zakończeniu prac wykopaliskowych na cmentarzysku.

LITERATURA

- Acsádi G., Nemeskéri J.
1970 *History of human life span and mortality*, Budapest.
- Dąbrowski P., Szczurowski J.
1994 Wstępne informacje o szczątkach kostnych z cmentarzysk grupy masłomęckiej (okres rzymski) wyeksplorowanych w sezonach 1993 i 1994. Spr. UMCS, s. 19-22.
1996 Sprawozdanie z analizy szczątków kostnych ze stanowiska Masłomęcz 15 z badań w latach 1994-1995. Spr. UMCS, s. 91-93.
- Gładkowska-Rzeczycka J.
1978 Częstość występowania niektórych zmian chorobowych widocznych w obrębie układu kostnego na przestrzeni tysiącleci, *PAntr.*, 44, z. 2, s. 409-415.
1989 *Schorzenia ludności prahistorycznej na ziemiach polskich*, Gdańsk.
- Kokowski A.
1997 Cmentarzyska ludności grupy masłomęckiej, „*Studia Antropologiczne*”, t. 5, s. 65-91.
- Krogman W. M., Iscan M. Y.
1986 *The human skeleton in forensic medicine*, Springfield, Illinois.
- Lovejoy C. O.
1985 Dental wear in the Libben population: Its functional pattern and role in the determination of adult skeletal age of death. *Am. J. Phys. Anthr.*, t. 68, s. 47-56.
- Malinowski T.
1989 Uwagi o obrządku pogrzebowym na cmentarzysku w Masłomęczu, *Kul. wielb.*, t. 2, s. 5-10.
- Martin R. Saller K.
1988 *Lehrbuch der Anthropologie*, Stuttgart.
- Nadachowski A., Wolsan M.
1989 Ocena archeozoologiczna szczątków zwierzęcych ze stanowisk grupy masłomęckiej (młodszy okres wpływów rzymskich, południowo-wschodnia Polska), *Kul. wielb.*, t. 2, s. 63-73.
- Rutkowska B.
1989 Grupa masłomęcka w świetle badań archeologiczno-antropologicznych (Masłomęcz, stanowisko 15), *Kul. wielb.*, t. 2, s. 17-46.
- Strzałko J., Piontek J., Malinowski A.
1972 Problem rekonstrukcji wzrostu na podstawie kości zachowanych we fragmentach lub spalonych, *PAntr.*, t. 38, z. 2.
- Trotter M., Gleser G. C.
1952 Estimation of stature from long bones of American Whites and Negroes, *Am. J. Phys. Anthr.*, nr 10, s. 463-514.
- Ubelaker D. H.
1978 *Human skeletal remains. Excavation, analysis, interpretation*, Chicago.
- Wiercińska A.
1980 Zmienność cech typów budowy ciała w ciągu ostatniego tysiąclecia na podstawie materiału szkieletowego z Wiślicy, „*Materiały i Prace Antropologiczne*”, nr 98, s. 133-203.

PAWEŁ DĄBROWSKI, MONIKA KRZYŻANOWSKA AND JACEK SZCZUROWSKI

THE ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS OF BONE REMAINS FROM A CEMETERY OF GOTHS IN MASŁOMĘCZ, SITE 15, IN 1998

The analysis of bone remains from 25 inhumation graves determined the state of preservation, age and gender of the skeletons. Additionally, measurements were taken from the well preserved long bones, as well as the state of the preserved fragments of the masticatory system and the paleo-pathological changes concerning some of the bones were evaluated. Remains from 7 burials were sufficiently preserved for paleostomatological analysis. Caries was observed in the case of 20 tooth crowns; typically it was located in the neck of the tooth or in the areas of contact. In one case, dystrophy changes were observed in the alveolar arch of the mandible (No. 431). Additionally, hypoplasia and hyperplasia of enamel were

identified (No. 426). In individual cases, alveolar fistula was observed.

On the basis of measurements of some long bones the intravital body height of the three poorly preserved skeletons were obtained: two male (No. 431, 432), and one female (No. 463).

It was established that two graves contained partial burials. Grave 439 contained a complete skeleton of a man and a tibial bone of a child which was subsequently placed within the grave pit. Grave 449 held a skeleton of a woman, from which, both upper and lower limbs were most probably subsequently removed. Additionally, in graves: 409, 426, 431, 439, 444 and 449 presence of single animal bones was observed.